پوهندوی آصف بهاند

۲۰۱۶/۰۳/۱۶

په پردي چاپېريال کې مورنۍ ژبه،
د کوچنيانو ادبيات او زدکړه

دريمه برخه

«د ماشومانو ادبيات، څېړنه او ارزونه»
د سيمينار په مناسبت

کله چې زه(آصف بهاند)اروپا ته را ورسيدم، د کوچنيانو د ادبياتو او نوي نسل د روزنې، په تيره بيا د مورنۍ ژبې د زدکړې او يا عادي ليک لوست د يادولو په موخه مې خپلې هلې ځلې منظمې کړې او جدي هوډ مې وکړ چې په دې برخه کې به کار کوم، نو هماغه و چې په لومړي ګام کې مې په سويدن کې د مورنۍ ژبې له ښونکو سره د سويدن دولت او ځينو افغان فرهنګي ټولنو او شخصيتونو په مرسته کار پيل کړ او د ۲۰۰۲ کال په جنوري کې مې په ستاکهولم کې د دريو ورځو په مخ، د مورنۍ ژبو په هغه سيمينار کې د لکچرست په توګه فعاله ونډه واخيسته چې په سکندنويايي هيوادو نو کې د ميشتو افغانانو د مورنۍ ژبو د ښونکو له پاره جوړ شوی و. په ياد سيمينار کې مې، خپل لومړني ياداشتونه، د دوو مقالو په چوکاټ کې، له ستاکهولم نه په خپريدونکې «فردا» نومې مجله کې خپاره کړي دي.(فردا مجله، د ۲۰۰۲ کال د مارچ او اپريل ګڼه)

له هغه نه وروسته مې د کوچنيانو د ادبياتو او نوي نسل د روزنې په برخه کې چې څومره توان رسيدلی او موضوع پورې اړوند مواد په مخه راغلي دي، ما وخت په وخت ليکني کړې دي. «د کوچنيانو ادبيات، تاريخي پس منظر او اوسنی حالت» تر سر ليک لاندې مې د دې کرښو تر ليکلو پورې ۲۴ مقالې خپرې کړې دي چې ټولې په ويبسايټونو کې همدا اوس هم آنلاين موجودې دي، که يې درانه لوستونکي د مطالعې ليوالتيا ولري، کولای شي په دې پته ټولې ولولي:

د مطالعې د دود او نوي نسل د روزلو په موخه مې تر اوسه څو ګټورې مقالې خپرې کړې دي،

ما په ۱۹۹۴ ام کال کې ويلي، ليکلي او خپاره کړې وو چې ټول خلک په تيره هغه قلموال چې عملاً د کوچنيانو د زدکړو او ادبياتو په برخه کې فعال دي، بايد دې موضوع ته په کمه سترګه ونه ګوري، خو هغسې چې بايد، و نه شول. هغه توري دا دي:

«زه له ټولوفرهنګيانو،په تيره له هغوفرهنګيانوڅخه چې عملاً ليکنې او نشرات کوي،هيله کوم چې د افغان مهاجرو کوچنيانو د ښوونې او روزنې له پاره کم له کمه په خپلو خپرونو کې جدي پاملرنه وکړي.

ښاغلي جنيد شريف د خپلو ژباړو په لړ کې د يوه ژباړل شوي اثر په مقدمه کې ليکلي ووچې : «... بيټ نيکه په دويمه هجري پيړۍ کې په زارۍ، زارۍ د خدای له دربار غوښتلي وو چې:

دا وګړي ډيرکړې خدايه لويه خدايـــه، لويه خدايــه »

اوخدای(ج) دا وګړي ډير کړل؛ خو اوس اوس داسې څوک نه شته چې يو وار ووايي:

دا وګړي ماړه کړې خدايه! لويه خدايه، لويه خدايه، دا وګړي باسواده کړې خدايه! لويه خدايه، لويه خدايه!!! »

زه د يو عيني شاهد په توګه ويلای شم چې:

د پاسنيو نيمګړتياوو تر څنګه دا هم بايد ياده شي چې افغانان چې هر هيواد ته رسيدلي دي، په ټول کې د خپلو ماشومانو او کوچنيانو د پاللو، روزلو، فرهنګ ساتلو فکر ورسره و. د دې کار له پاره يې د کوربه هيوادونو د امکاناتو نه تر يوې اندازې استفاده هم کړې او په شخصي او انفرادي ډول يې هم دې موخې ته د رسيدو هڅې کړې دي، خو په ټول کې دا کار که هر چا ته د ارزونې له پاره وسپارل شي، ضعيف څکه ارزيابي کيږي چې په بهر کې مو ډيره سلنه ماشومان، کوچنيان او نوی نسل په خپله ژبه سم غږېدای نه شي، ليک لوست وربانديې نه شي کولای او ...

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رالېږلو مخکې په خير و لولـئ

د دې ټولو نیمګړتیاوو او منفي خبرو په څنګ کې، په بهر کې افغانان د نوي نسل د پالنې ـ روزنې، د کوچنیانو ادبیاتو ته پام او له نوي تمدن او نوې نړۍ سره د نوي نسل د آشنا کولو له پاره ځینې ګټور کارونه هم کړي دي چې تر ټولو غوره بېلګه یې د ځینو ویبپاڼو او فیسبوک پاڼو جوړل او په هغو کې د ماشومانو، کوچنیانو او نوي نسل د روزلو په برخه کې تر ټولو نوې لاسته راوړنې، تخلیقات، ژباړې او روزنیزې مقالې او مطالب خپرول دي. لکه:
ماشوم روزنه(فیسبوک پاڼه)،
ـ د ماشوم د ادبیاتو کور(فیسبوک پاڼه)،
ـ پل (ویبپاڼه)
ـ کتابتون دات کام (ویبپاڼه)
د ماشومانو، کوچنیانو او نوي نسل د روزلو په برخه کې په دې وروستیو کې هڅې زیاتې شوې دي ډېرې ویبسایټونه په دې برخه کې لیکنې، ژباړې او تخلیقات خپروي.د ساري په ډول د تاند او پل فعالیتونه یادولای شو. هغه څه چې نن سبا «تاند» او «پل» ویبپاڼې او د دوی قلمي همکاران لیکي او خپروي یې د کمیت او کیفیت له پلوه له تمې نه لوړ او مثبت دي. مینه وال کولای شي په دې باب زیات مالومات په دې لینک کې ولولي:
دا پټې چې ما یادې کړې، که له افغانستان نه چلیږي او خپریږي، که له بهر نه اداره کیږي، خو اوسنی تکنالوژي یې سمدلاسه، په هماغه شیبه کې مطالب د نړۍ په هر کوټ کې تر لوستونکو،لیدونکو او اوریدونکو پورې رسوي.
د ماشومانو او کوچنیانو له پاره د خپرو شووکتابونو او په ویبپاڼو او فیسبوک کې د راغلو موادو په برخه کې چې ما کومې یادونې وکړې، د دې په برخه کې هم په ټول کې افغانان او په ځانګړي ډول پښتانه ستونزې لري. د برېښنایي آدرسونو (فیسبوک پاڼې، ویبسایټونه، برېښنایي آنلاین کتابونه) په برخه کې دننه په افغانستان کې د استفادې امکانات ډېر محدود دي، یا بېخي کمپیوټر او انټرنټ نه پیژني او که یې پیژني، بیا ډېری خلک د انټرنټ ستونزه لري. په بهر کې چې د کمپیوټر او انټرنټ ستونزه نه شته، بیا نو خدای ځینې خلک په دې مرض اخته کړي دي چې کمپیوټر نه استفاده نه کوي او له ټولو نه لویه ستونزه دا ده چې په ټول کې په افغانانو کې او په ځانګړي ډول په پښتنو کې د مطالعې دود یا هیڅ نه شته او یا هم ډېر ضعیف دی.
پاسنۍ نیمګړتیاوې چې ما په نښه کړې، دا د دې له پاره نه دي چې زه خپل خلک یا فرهنګیانو ته په کم نظر وګورم، نه داسې نه ده ما ته د انسان توری، بیا په کې زما خپل هیواد وال ډېر ارزښت لري. دا درد مې په دې وخت کې د دې سیمینار په مناسبت څکه بیان کړ چې د ویلو وخت یې همدا و او بله دا چې دا کار ما د تخریب له پاره نه، بلکې د اصلاح په غرض وکړ، دا په دې چې د ټولو پاملرنه د ماشومانو، کوچنیانو او نوي نسل پالنې، روزنې او ادبیاتو ته ور واوړي.
تر ټولو ستره پانګونه د نوي نسل روزل دي، که مو نوی نسل و نه روزئ، خپلې راتلونکې زمانې او خپل راتلونکي نسل ته مو په خپله اور اچولی دی، بل چا ته د حکایت او شکایت حق نه لرئ. محمود طرزي ډېر ښه ویلي دي:
«هرقوم په خپلې ژبې اوهره ژبه په خپلو ادبیاتو ژوندۍ پا تې کیږي»
په اروپا کې، په سکندنویایي هیوادونو کې، په تیره ډنمارک کې، چیرې چې د مورنۍ ژبې د تدریس او یا له دې سره اړوند کتابونه او درسي مواد ما ته په مخ راغلي دي، ما په خپلو یاد داشتونو او مقالو کې د هغو یادونه کړې ده او ثبت کړي مې دي. د دې خبرې یادول ډېر اړین ګڼم چې د مورنۍ ژبې په برخه کې تر ټولو ډېر او موثر کار د سویډن په هیواد کې هم د سویډن د دولت په پاملرنې او هم په سویډن کې د میشتو فرهنګیانو په جدي کار او پاملرنې سره تر سره شوی دی، درسي مواد برابر شوي، درسي کتابونه لیکل شوي د مورنۍ ژبې کورسونه دایر شوي دي او حتی د مورنۍ ژبې له پاره ویبسایټونه پرانستل شوي دي، چې موثریت یې په سویډن کې د افغان میشتو کورنیو په ماشومانو، کوچنیانو او تنکیو ځوانانو کې له ورایه محسوس دی.
اوس افغانان په هر ډول شرایطوکې چې دي، په هر هیواد کې چې ژوند کوي، باید د مورنۍ ژبې د زدکړې، ساتنې او پا لنې په برخه کې او د کوچنیانو د ادبیاتو مسألې ته جدي پاملرنه وکړي. په ۲۰۰۲ کال کې چې ما د موضوع په اړوند د سویډن په ستاکهولم کې ځینې وړاندیزونه کړي وو، اوس یې هم ضروري بولم. هغه وړاندیزونه په لږ توپیر سره په دې ډول دي :
ـ په افغانستان کې سیاسي ـ نظامي حالت ټیکاو نه لري، هره ورځ څه چې هره شیبه بدلیدلای شي، د همدې دلیل له مخې د ټاکلي وړاندیز مطرح کول ګران برېښي؛ ځکه چې په افغانستان کې دننه او له افغانستان څخه د باندې د مورنۍ ژبې ستونزې توپیرسره لري، په افغانستان کې د ننه په مورنۍ ژبې د تدریس او لیک لوست مسأله طرح ده او له افغانستان څخه د باندې په مورنۍ ژبه باندې پوهیدل، د مورنۍ ژبې زده کول، ورباندې خبرې کول او د هغې د سا

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په خیر و لولئ

تلو او پا للو مسأله مطرح ده. د همدي دليل له مخي په افغانستان کي دننه ټولو کورنيو، دولتي اړوندو ادارو، ښوونکو او فرهنګيانو سره ښايي چي په مورنی ژبه باندې د ليک لوست مسأله دی نه هيروي او ساده دې نه انګيري؛ ځکه چي په مورنی ژبه باندې د يو څه زده کول او په دويمه ژبه باندې څه زده کول ډير توپير سره لري.
ـ په ګاونډيو هيوادونو، په تيره پاکستان او ايران کي سره له دې چي مهاجرافغانان د يادو هيوادونو، ژبو او ټولنيزو سياسي شرايطو بار پراوړو وړي، خو بايد د مورنی ژبي د زدکړي، ساتلو او ليک لوست مسأله هيره نه کړي .
ـ اوس چي له افغانستان نه د باندې بې شميره فرهنګي ټولني جوړې شوې دي، که دغه ټولني د نورو هيوادونو د ناروا پروګرامونو په لمنو پوري نه وي زوړندي؛ بايد د افغان کوچنيانو مورنی ژبو ته پاملرنه وکړي او په کوربه هيوادونو کي له رسمي مقاماتو سره په تماس کي، د مورنی ژبي د زدکړې په برخه کي بنسټيز کارپيل کړي. څومره چي زه مالومات او تجربه لرم، د بي بي سي د تعليمي اداري له خوا د خپرو شويو کتابونو د تدريس نتيجه ډيره ښه ده، ځکه يې د تدريس د دوام پلوی يم او وايم چي د دغو کتابونو د تدريس لړی دې پراخه شي .
ـ څنګه چي ښکاره ده په افغانستان کي دننه چاپيريال، د ګاونډ يوهيوادونو چاپيريال او نوروهيوادونو چاپيريال يو بل سره جوت توپيرونه لري، بايد د هرهيواد د عيني شرايطو، ستونزو او امکاناتو په نظرکي نيولو سره د مورنی ژبي د زدکړې، ساتني او پالني له پاره درسي مواد او شرايط برابرکړای شي.
ـ څنګه چي ليدل کيږي د ډيرو هيوادونو په تعليمي نصاب کي د مورنی ژبي زدکړي له پاره ځای نه شته، د همدې دليل پر اسا س له هرې ممکني وسيلي نه په استفادې سره د مورنی ژبې زدکړه په تعليمي نصاب کي ځای پر ځای شي او که ممکنه نه وي، د کوچنيانو کورنی، فرهنګيان او ښوونکي دې په شخصي ډول د مورنی ژبې د کورسونو پرانستلو ته ملا وتړي .
ـ په هيواد کي دننه او له هيواد څخه د باندې ميډيا سره ښايي چي د مورنی ژبې د اهميت، تدريس او ساتلو په برخه کي په پراخ ډول تبليغاتي کمپاين پيل کړي. ټولو ليکوالو ته لازمه ده چي د موضوع د اهميت په اړوند مقالي او کتابونه وليکي.
ـ دې مسألي ته دې د لويانو او کورنيو پام وي : کوچنی چي په پردي چاپيريا ل کي لوييږي، هرډول چي کيږي، بايد د مورنی ژبې زدکړې ته يې جدي پاملرنه وشي، چي په دې ډول ما شوم وکولای شي چي له خپلي کورنی او هيواد والوسره د پوهوني را پوهوني او ارتباط يوه وسيله ولري. که نني ماشومان او د سبا ورځي ځوانان له هر څومره لوړوزدکړو سره خپل وطن اوخ لکوته ور وګرځي، که په خپله مورنی ژبه چي د ده د خلکو ژبه هم ده، خبرې ونه شي کړای، نه يوازې دا چي هغو خلکو او هغه وطن ته خدمت نه شي کولی، بلکي خپل شخصيت ته يې هم ضرر رسوي او پايلي يې منفي دي .
ـ د مورنی ژبې په اړوند دې د ټولو ذيربطو دولتونو، فرهنګي مؤسسو، ميډيا او اشخاصو فعا ليتونه ، د ملګرو ملتونو د ځانګړو ادارو له پروګرامونوسره همغږي شي. درسي پروګرام او درسي مواد بايد د علمي او متخصصينو له خوا د تيرو تجاربو له مثبتو اړخونو نه په استفادې سره وليکل شي. هيله داسي ده چي د دې آثارو د چاپ مصارف دې د ملګروملتونو د ماشوم صنوق له خوا ورکړل شي . څنګه چي د سويډن دولت د مورنی ژبې په برخه کي زيات کارکړی دی او ښې تجربي لري، نو په نږدې راتلونکي کي دې، د ملګرو ملتونو او اروپايي اتحاديې سره په تفاهم کي، د مورنی ژبې د تدريس او خوندي ساتلو کارپوهان، ليکوا ل او د نظر خاوندان د يوه علمي سيمينار پرميز سره راټول کړي؛ چي هغوی د يوه واحد درسي پروګرام او درسي موادو له پاره، خپلي تجربې، ليکني او نظريات يو بل ته واوروي او خپلوکي دې قناعت سره وکړي. داسي نه شي چي بيا يو ښوونکی په يو ځای کي ماشوم ته و وايي چي : د افغانستان فلانی واکدار خدمتګار او ملي قهرمان و او دا بل يې و وايي چي هغه خاين و، وطن پلورونکی او قاتل و. دا نموني د دې لړ په تيرو تجاربو کي، له بده مرغه ليدل شوي دي.
ـ په راتلونکي کي دې په نويو چاپيدونکو درسي کتابونو کي د ملي ګټو او ملي هويت مسألي ته جدي پاملرنه وشي او د مسايلو د روښانولو له پاره دې وطني نوموني او ملي ترمنالوژي وکارول شي .
ـ که موږ ماشومان له بيسوادی، ظلم، زورزياتي او محروميتونو څخه خلاص نه کړو، په څو يم ځل به مو انسانيت له بي عدالتي او ظلم سره مخامخ کړی وي .
راشئ ماشومان د بيسوادی له لوی ظلم څخه وژغورئ !
راشئ د کوچنيانو په باب هغسي چي د نوي زماني علمي غوښتني يې غواړي، فکر وکړو !
ـ لکه څنګه چي څو ځلي بيلابيلو آدرسونو ته ګران دوست او د کوچنيانو ادبياتو عملاً ډير فعال شخصيت ښاغلي اجمل تورمان، په تعليمي موسساتو کي د کوچنيانو د ادبياتو د مضمون د تدريس وړانديز کړی، د هغه په تاييد سره زه د

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼي پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولئ

کوچنیانو د ادبیاتو د برخې د فعال او د نوي نسل د روزلو د پلوي په توګه تېنګار کوم چې د کوچنیانو ادبیات دې په مکاتبو او پوهنتونونو کې د یو مضمون په ډول تعلیمي نصاب ته داخل کړای شي.
دا وړاندیزونه ما پخوا کړي وو، په ۲۰۱۲ کال کې مې بیا چاپ او تکرار کړل، خو تر نن پورې هیڅ نه دي تر سترګو شوي. که خپله ورپسې و نه ګرځو، بل څوک موږ ته هیڅ هم نه کوي.
د سیمینار ګډون کوونکو ته مې د کوچنیانو د ادبیاتو د نومونې په برخه کې وړاندیز دا دی چې په همدې سیمینار کې دې را ټولو درنو پوهانو ته دا موضوع مخکې کېښودل شي چې:
د کوچنیانوادبیات و ویل شي که د ماشوم ادبیات؟؟؟
دې موضوع ته ما د کوچنیانو ادبیاتو د مقالو په لومړۍ برخه کې، په کابل کې د شپیتمې لسیزې په پیل کې د دایر شوي سیمینار د پریکړو په رڼا کې اشاره کړې وه چې ماشوم هغه نوزیږي ته ویل کیږي چې لا لیک لوست نه شي کولای او کوچنی بیا هغه ته ویل کیږي چې د لیک لوست شي، څکه نو د ماشوم د ادبیاتو د اصطلاح پر ځای باید د کوچنیانو ادبیات وکارول شي، بیا هم ښنګه چې په دې سیمینار کې د را ټولو شو پوهانو پریکړه وي، هغسې به وشي.

پای

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ